

ازدواج و تشکیل خانواده از دیدگاه قرآن

زهرا رضائیان

اسلام مکتبی کامل، جامع و آخرین دین الهی است. اسلام که هماهنگ با آفرینش و فطرت بشری حرکت می کند در مورد ازدواج تأکید فراوان نموده و لباس ازدواج را برای بنای خانواده و پدید آوردن هسته اصلی جامعه، لباس افتخار دانسته است. ازدواج در اسلام، علاوه بر همه ویژگی هایی که دارد اولاً یک عبادت به شمار می آید؛ زیرا راهی است که منتهی به کمال انسانی می شود و ثانیاً عهد و میثاقی است بین زوجین تا در سایه آن و علاقه و مودتی که ایجاد می شود، آسایش یابند. قرآن تاریکی شب (۱)، خانه مسکونی (۲) و همسر شایسته (۳)، را وسیله تسکین و آسایش انسان می داند و ازدواج را امری ضروری برای تمام موجودات دانسته است: «و من کل شیء خلقنا زوجین لعلکم تذکرون؛ (۴) و از هر چیزی دو نوع بیافریدیم تا مگر متذکر حکمت خدا شوید» و همگان را به این امر دعوت می کند: «وانکحوا الایامی منکم والصالحین من عبادکم...؛ (۵) و البته باید مردان بی همسر و زنان بی شوهر و کنیزان و بندگان خود را به نکاح یکدیگر در آورید.» تشکیل خانواده از نظر اسلام تا آن حد ضروری و مهم است که قرآن زن و شوهر را نسبت به یکدیگر به لباس تشبیه می کند. «...هن لباس لکم و انتم لباس لهن...؛ (۶) آنان لباس برای شما و شما لباس برای آنها هستید» ائمه معصومین (علیهم السلام) نیز در راستای این هدف والا و مقدس مسلمانان را به ازدواج تشویق کرده و بر این امر تأکید ورزیده اند چنان که رسول خدا (ص) فرمودند: «در اسلام هیچ بنایی ساخته نشده که نزد خدا محبوب تر و ارجمندتر از ازدواج باشد» (۷) بدون تردید بیشتر فسادها به خاطر نبودن خانواده منسجم و مناسب است، در صورتی که اگر مسئله ازدواج و تشکیل خانواده - آنگونه که اسلام معین کرده است - انجام شود، اکثر فسادها از بین خواهد رفت.

ضرورت ازدواج

از ابتدایی ترین حقوق بشر ارضاء نیازهای اولیه است و از جمله این نیازهای ابتدایی، ارضاء غریزه جنسی است. ازدواج در حقیقت قراردادی است که ارضاء این غریزه را تا پایان حیات تضمین می کند. آدمی در گریز از تنهایی و وحشتزای خویش، به واسطه ازدواج، مونس تا پایان حیات می یابد: «والله جعل لکم من انفسکم ازواجاً و جعل لکم

۲۸۲۴

من ازواجکم بنین و حفده ...؛ (۸) و خدا از جنس خودتان برای شما جفت آفرید و از آن جفت ها پسران و دختران و دامادها و نوادگان برای شما خلق فرمود...» از سوی دیگر از جمله حقوق آدمیان، برخورداری از آرامش در طول حیات است و ازدواج زمینه ساز آرامشی شگرف برای فرد خواهد بود. «... ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها...؛ (۹) برای شما از جنس خودتان جفتی آفرید تا در کنار او آسایش داشته باشید...» ازدواج سبب تقویت فضیلت اخلاقی عفت می گردد و در سایه رشد عفت فردی، عفاف در جامعه نیز گسترش می یابد. هیجاناتی که در فرد وجود دارد و او را به طغیان و سرکشی وامی دارد، تنها از طریق ازدواج آرام شده و مانع تزلزل انسان به مراتب پست وجود می گردد.

به واسطه ازدواج است که حیات مسجود ملانک، جانشین خدا بر روی زمین تداوم می یابد و پس از ازدواج و پدر یا مادر شدن جلوه ای از خالقیت خدا در فرد متجلی می گردد. (۱۰)

ویژگی های جوانی

شناخت ویژگی های هر دوره از حیات آدمی، امری ضروری و لازم است؛ زیرا انسان تا خود را نشناسد و خصوصیات خود را درک نکند، قادر به ساختن و پرورش خود نیست. جوانی، حساس ترین مرحله زندگی آدمی است که ویژگی های مختلفی را به همراه دارد. جوانی دوره توانمندی است: «الله الذی خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوه ...» (۱۱) از سویی جسم جوان دچار تغییر و تحول می شود و از سوی دیگر با تحولی که در اثر بلوغ در جوان صورت می گیرد، استعدادهای فطری و طبیعی، یکی پس از دیگری جامه فعلیت به خود می پوشند. جوانان، حالت نقش پذیری قوی دارند، امام علی (علیه السلام) می فرماید: «قلب جوانان مثل زمین خالی و آماده بهره برداری برای کشت است که هر چه در آن کاشته شود، محصول می دهد.» (۱۲) لذا فرهنگ حاکم بر جامعه و محیط - که از آن جمله ازدواج به موقع و مناسب است - می تواند اثر شگرفی بر تکوین شخصیت آنان داشته باشد چرا که ازدواج به موقع و مناسب می تواند قلب جوان را از انحراف بازدارد. میل به خودآرایی و سعی در اضافه کردن زیبایی های مصنوعی بر زیبایی های طبیعی، گرایش به استقلال و نوگرایی و از همه مهم تر بیداری غریزه جنسی از دیگر ویژگی های دوران جوانی است. (۱۳) قرآن کریم می فرماید: «اعلموا انما الحیوه الدنیا لعب و لهو و

زینہ و تفاخر بینکم...؛ (۱۴) بدانید که زندگانی دنیا به حقیقت بازیچه ای است طفلانه و سهو و عیاشی و آرایش و تفاخر و خودستایی با یکدیگر... ناآگاهی، سرگرمی، خویشن آرای، فخرفروشی و تکاثر از ویژگی دوران های پنج گانه عمر آدمی است که جوانی دوران شور و عشق و تجمل پرستی است و آدمی در این دوره به آرایش و زندگی می پردازد. اگر در این دوران ازدواج به موقع و مناسب صورت نگیرد شور و عشق و تجمل پرستی جوان می تواند زمینه های انحراف او را فراهم آورد اما اگر ازدواج مناسب و به موقع صورت گیرد، جوان از هجوم و فشار آفت ها در امان بوده و به سقوط و تباهی راه نخواهد برد. از این روست که خداوند در قرآن مسلمانان را به امر ازدواج تشویق کرده «وانکحوا ان یامی منکم...؛ (۱۵) و البته باید مردان بی همسر و زنان بی شوهر... را به نکاح یکدیگر در آورید.» و به کسانی که نمی توانند ازدواج کنند، دستور می دهد تا عفت را پیشه خود سازند. «ولیستعفف الذین لایجدون نکاحا؛ (۱۶) و آنان که وسیله نکاح نیابند باید عفت پیشه کنند»

عوارض تجرد

تأخیر در تأمین نیازهای طبیعی نهاد انسان در هر شخصیت، مبارزه ای درونی ایجاد می کند که گاهی در اثر فشارهای روانی می تواند از یک انسان سالم و کاملاً طبیعی، فردی منحرف و مجرم بیافریند. عدم تمایل جوانان به ازدواج و زندگی زناشویی و روی آوردن به زندگی تجرد، تنها از این نظر که به انقراض یا کمبود نسل منجر می شود، فاجعه آور نیست. بلکه عیب این موضوع بیشتر از این جهت است که افراد مجرد به دلیل عدم احساس مسئولیت اجتماعی کم کم تبدیل به عناصری می شوند که گویی به هیچ جامعه ای تعلق ندارند و با کوچکترین مسئله ای با جامعه یا زندگی وداع می گویند، این در حالی است که خداوند در قرآن، زن و مرد را به کار کردن و به نوعی شرکت در فعالیت های اجتماعی تشویق می کند: «من عمل صالحا من ذکر و انشی و هو مومن فلنحیینه حیوه طیبه ولنجزینهم اجرهم با حسن ما کانوا یعملون» (۱۷) هر کس کار شایسته ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن در حالی که مومن است، او را به حیاتی پاک زنده می داریم و پاداش آنها را به بهترین اعمالی که انجام می دهند خواهیم داد. بدون شک قطع پیوندهای اجتماعی و بی تفاوتی در برابر رویدادها و پدیده ها که از آثار قطعی تجرد است اگر به زیان های خطرناک ناشی از انحرافات اخلاقی موجود در میان این قشر افزوده شود، می تواند فاجعه

۲۸۲۵

بزرگی برای جوامع بشری به وجود آورد. ولگردی، ترغیب به آزادی روابط جنسی، اعمال منافی عفت، استمناء، رابطه جنسی با خردسالان، تجاوز به زور و عنف، سوء قصد علیه دختران و زنان، دائر کردن عشرتکده و مرکز فساد، خودنمایی ها و... همه و همه ناشی از بحران های روانی در رابطه با امور جنسی است که در صورت عدم ازدواج به موقع صورت می پذیرد. (۱۸) در حقیقت تزلزل در دین یکی از بزرگ ترین عوارض مجرد است، چرا که فرد مجرد همچون پارچه ای آغشته به نفت که در معرض آتش قرار گرفته و هر لحظه امکان آتش گرفتن آن وجود دارد، در معرض وسوسه های شیطان قرار می گیرد و هر لحظه امکان دارد تا در دام شیطان بیفتد. از همین روست که رسول خدا (ص) می فرماید: «هرگاه کسی ازدواج کند، نصف دین خود را کامل کرده است.» (۱۹) عوارض مجرد در حقیقت مقابله عقل و شهوت یا همان ایمان و هوای نفس است که خداوند دستور می دهد تا از آنها به او پناه ببریم

«من شرالوسواس الخناس * الذی یوسوس فی صدور الناس» (۲۰)

در مکتب مقدس اسلام، پشت کردن به فطرت و فاصله گرفتن از ازدواج حتی اگر با مقصود یافتن فرصت و آزادی برای انجام اعمال عبادی و مذهبی باشد، امری مذموم و محکوم شمرده شده و امت اسلامی از آن نهی شده اند؛ زیرا افکار راهبانه جایی در اسلام ندارد همچنان که پیامبر خدا (ص) می فرماید: «بدترین افراد شما بی همسران شمایند» (۲۱) بنابراین ممانعت از مجرد و تاخیر در ازدواج در اسلام، اولاً به منظور حفظ فرد و جامعه از شرور و آفات ناشی از طغیان غرایز جنسی بوده و ثانیاً بدان علت است که انسان مجرد غالباً احساس مسئولیت نمی کند و نیرو و ابتکار و استعداد و خلاقیت خود را برای پیشرفت و تکامل در جهت کسب درآمدهای مشروع به کار نمی گیرد و در ساختن جامعه و تعالی آن شرکت مثبت و فعالانه نمی نماید.

موانع ازدواج

ازدواج در آیین اسلام، امری آسان است و تمام مشکلات پیچیده و دست و پاگیری که در ازدواج ها وجود دارد، ساخته بشر و مصنوع خود انسان هاست و مربوط به اسلام نیست. دستورهای اخلاقی اسلام در مورد آسان گرفتن ازدواج به قدری متین و ظریف است که با توجه به آنها، پایین ترین طبقات اجتماع، به راحتی می توانند ازدواج کنند و به تشکیل خانواده اقدام نمایند. شیوه زندگی پیامبر اسلام (ص) و امامان (علیهم السلام) و گفتار آنها نشان دهنده

۲۸۲۷

این امر است تا مسلمانان هزینه های ازدواج را سبک و آسان بگیرند و موانع سر راه مجردان را بردارند. (۲۲)

رسول خدا (ص) در حدیثی می فرماید: «هرگاه کسی به خواستگاری نزد شما آمد و دینداری و امانتداری او را

پسندیدید، به او زن دهید؛ که اگر چنین نکنید، در روی زمین تبهکاری و فساد پدید خواهد آمد.» (۲۳)

مکتب انسان ساز اسلام در همه زمینه ها علاوه بر تعلیمات نظری، الگوهای عملی نیز ارائه نموده تا مسلمین در راه اجرای فرامین الهی با پیروی از اسوه ها و نمونه ها، به بهترین و صحیح ترین روش های اجرایی دست یافته و از دچار شدن به تزلزل و انحراف در برداشت و فهم حقایق، نجات یابند. هم چنان که رسول خدا (ص) را الگوی کامل اهل ایمان معرفی می کند: «لقد کان لکم فی رسول الله اسوه حسنه ...» (۲۴) ازدواج های آسان و به دور از تشریفات آن حضرت و نیز زندگی حضرت زهرا (علیها السلام) و

علی (علیه السلام) که دور از تشریفات و به آسانی صورت گرفت یکی از بهترین نمونه ها در این زمینه است.

آرزوهای طولانی و دراز، همیشه مانع سعادت آدمی بوده اند، هم چنان که بهشتیان، اهل دوزخ را با همین جملات مورد خطاب قرار می دهند: «... قالوا بلی و لکنکم فتنتم انفسکم و تربصتم و ارتبتم و غرتکم الامانی حتی جاء امرالله...» (۲۵) جواب دهند بله ولیکن شما خود را چنین به فتنه افکندید، در کار دین به شک و ریب بودید و آرزوهای دنیا فریبتان داد تا وقتی که امر خدا فرا رسید.» آرزوهای طولانی و دراز سبب غفلت و تنزل به مقام حیوانیت است «ذرهیم یاکلوا ویتمتعوا ویلهیم الامل فسوف یعلمون» (۲۶) کافران لجوج را به خورد و خواب و لذات دنیوی واگذار تا آنان را غافل گرداند که نتیجه این کامرانی بیهوده را به زودی خواهند یافت.» در روایات اسلامی نیز انسان ها از داشتن آرزوهای دراز منع شده اند. امام علی (علیه السلام) فرمودند: «از آرزوی پوچ و باطل بپرهیزید، زیرا چه بسا کسی که به امید فردا بوده ولی آن را پشت سرنگذاشت و چه بسا کسی که در آغاز شب به او غبطه می خورد ولی در پایان آن به حال او می گریند.» (۲۷) در اثر آرزوهای دراز، قلب آدمی سخت می شود و قلبی که سخت شود از خدا دور شده است. (۲۸)

داشتن آرزوهای طولانی در زمینه ازدواج، وجود تشریفات و رسم های غلط و اشتباه، مشکل پسندی، توقعات نامحدود و رویایی، اشکال تراشی های بی مورد، عشق های آتشین آلوده به هوس، وسواس خارج از حد و عدم

۲۸۲۷

اعتماد به یکدیگر، ناداری و فقر، آزادی غلط و گریز از مسئولیت سرپرستی خانواده، عذر ادامه تحصیل، تأخیر به بهانه عدم وجود مسکن، عدم توافق پدر و مادر یا سایر بستگان، ترس از بچه داری و تقدس بیجا و تعصب غلط وفاداری به همسر اول که فوت شده و... از جمله موانع و مشکلاتی است که سبب تأخیر در ازدواج می شود. کاهش ازدواج و توسعه تجرد، قطع نظر از اثری که روی نسل بشر دارد، از نظر ایجاد یک نوع سیستم زندگی بدون احساس مسئولیت و قطع پیوندهای اجتماعی و بی تفاوتی در برابر رویدادهای اجتماعی نیز تأثیرگذار است و این برای جامعه بشری فاجعه ای بزرگ است. توسعه ارتباط های نامشروع، هم جنس گرایی، ایدز و... از جمله بیماری ها و مشکلات مربوط به امور جنسی است که در صورت عدم یا تأخیر در ازدواج دامنگیر جامعه شده و جامعه را قدم به قدم به سوی دره تباهی و نیستی سوق می دهد.

سخن آخر

ازدواج و تشکیل خانواده در جامعه دارای آثار و کارکردهای مختلفی چون کنترل و تنظیم روابط جنسی و مشروعیت بخشیدن به آن، تولید مثل و بقاء نسل، تأمین نیازهای جسمانی انسان همانند مسکن، لباس و...، تأمین نیازهای روحی و عاطفی انسان مانند امنیت، آرامش و... آماده کردن عناصر جدید برای پیوستن به اجتماع و مشارکت در تولید و بهبود وضع اقتصادی جامعه می باشد. زن و مرد مسلمان اولاً بایستی مسئله ازدواج و تشکیل خانواده را به عنوان یک عمل عبادی تلقی و مانند سایر تکالیف و وظایف الهی با تعبد و خلوص نیت توأم بدانند و ثانیاً هدف خود را از این اقدام تنها ارضاء شهوت و کسب لذایذ مادی قرار ندهند، بلکه به نقطه ای بسیار فراتر از آن یعنی به عروج و تکامل انسانی و اثرگذاری مثبت و مفید در نظام طبیعت بیندیشند.

اسلام اعضای خانواده را به عنوان پشتوانه هایی محکم، یارانی صدیق و چراغ هایی فروزان فراراه یکدیگر می داند و دامان خانواده را نردبانی برای ترقی و تکامل انسان می شناسد: «والذین یقولون ربنا هب لنا من ازواجنا و ذریتنا قره اعین و اجعلنا للمتقین اماما؛ (۲۹) و آنان هستند که هنگام دعا با خدای خود گویند پروردگارا ما را از جفتمان فرزندانان مرحمت فرما که مایه چشم روشنی ما باشند و ما را پیشوای اهل تقوا قرار ده». از سوی دیگر فرزندان را به نیکی کردن به والدین تشویق می کند: «وقضی ربک الا تعبدوا الا اياه و بالوالدین احسانا فلا تقل لهما

اف...؛ (۳۰) و خدای تو حکم فرموده که جز او هیچ کس را نپرستید و درباره پدر و مادر نیکی کنید... زنهار کلمه ای که رنجیده خاطر شوند مگویید...».

با تشکیل خانواده و ایجاد کانون گرم و پرمحبت افراد می توانند در سایه سار آرامشی که در خانواده وجود دارد به خدا نزدیک تر شده و به سعادت دنیوی و اخروی دست یابند. حال، انسانی که از ازدواج سر باز می زند و یا آن را به دلیل موانع کم اهمیت و قابل حل، به تأخیر می اندازد، در حقیقت خویش را از این سعادت دنیوی و اخروی محروم ساخته و دچار مشکلات فراوانی در این دنیا و سرای دیگر می شود.

(مرکز فرهنگ و معارف قرآن)

پی‌نوشتها در سرویس معارف موجود است.